

על קו הגבול שבין קליעה להחמצה

שלומית גינגולד-גלבוע; או חורף או סופו; ספרית פועלים; 1981; 132 עמ'.

ובין סיפוריה של שלומית גינגולד-גלבוע נראה כאילו היא מתנדנד על פני קו הגבול הדמיוני המתוח בין העידון, האיפוק, החסכנות, הרגישות, התייחסות, לבין הדקדנס הספרותי המתבטא כמעין אנטי-כתיבה; האיפוק הופך לדלות; החסכנות והעידון – הופכים מלאכותיים ומאולצים; המאמץ להישמר מפני עודף רגשיות ודרמטיות יוצר שיעמום, והאתגר לאינטליגנציה של הקורא האמור להירמז הופך להתחכמות כסרית ומעייפת.

כאמור, הקובץ כולו מתנדנד על פני קו הגבול הזה שבין הקליעה להחמצה, כאשר כמה סיפורים נתכרכו באותן איכויות של רגשיות כבושה, אווירה דקה וטעונה תחושה חודרת, ולעומת זאת סיפורים אחרים שקועים בפורמלין, סטריליים, ולתחושה של כותבת שורות אלו – מתים.

שני הסיפורים המייצגים בצורה החריפה ביותר את האנטי-כתיבה הם לדעתי "פאריס... פאריס" ו"מה נעשה לאהבתנו ולא –". הבעייתיות של הסיפורים הללו חודרת אפילו לכותרותיהם, עם שלוש הנקודות והמקפים. ב"מה נעשה לאהבתנו ולא –" מגיעה התחכמות הכותבת לפיהוליס כליך מעייפים שיש חשק לצעוק עליה: די, תפסיקי להתחכם! הסיפור עוסק בקשר רגשי-תועלתני בין אמן מזדקן לנערה צעירה – (אכן, מוטיב באנאלי, שמפחיד להתחיל לכתוב עליו ברצינות!), והסופרת עשתה ככל יכולתה ליצור מרחק, להשתמש באירוניה, להסתכל מנקודת מבט קרירה ומפוקחת של "הסופר". נראה שהסיפור אינו מצליח להיות יותר מאטיוד בשימוש בטכניקות: טכניקות הקיטוע, טכניקות התערבות הסיפור האירוני, טכניקה וטכניקה. לדוגמה: "הוא הו הסיפור הנצחי על הגבר המזדקן והנערה עולת הימים. חיפוש אחר האב האבוד כאטלנטיס שכוחות שאין עליהם שליטה – גרפוהו לעולמות אחרים. הו הו הסיפור על הפיתוי המתוק, המשכר, על עדיי הזהב ובגדי המלמלה המוענקים לגוף רך וצעיר הנותן את חסדיו. במין התמכרות מתקתקת, אלימה.

הו הו הסיפור. תחי האגדה. (עמ' 34). או קטע מתחכם/ אירוני/ מסכם/ אינטלקטואלי אחר: "אשה הרוצה להגיע לעמדה אין לה ברירה. היא נושאת על גבה את צלבה הסדקי לאורך כל הדורות. מן המטבח אל הכנסייה ומהאוניברסיטאות אל המשרדים. קודם כל אשה. פונקציה. קו נקודה העתידים להיהפך לפאראבולה עגולה, הירונית מאד.

סיפור אהבה. המתוקה שבראציונאליזציות. כיוסי מילולי לניצול מתמיד." וכן הלאה והלאה, הרבה חכמנות והתחכמות ואינטלקטואליות וסממני הרחקה מאד וקופים, זולים, ומרגיזים (לפחות עולי קוראת).

לעומת זאת, ישנם בקובץ סיפורים הנמצאים מעברו השני, החיובי, האמנותי-האמיתי של הגבול. סיפורים הרבה יותר פשוטים וזורמים ומדברים אל הלב, דווקא בגלל שהם פחות יומרניים ופחות מתוחכמים והם מגלים כישרון אמיתי. סיפורים כמו "משחק הפינג-פונג" "יחד במיטה" ו"מי ישפוט את פלורה".

"מי ישפוט את פלורה" מתאר הווי צבאי שכמעט ניתן לגעת במראותיו וריחותיו, כאשר במרכז עומדת חיילת קטנה עלובה ואפורת, ומתוך השרוטת הקל והעדין הזה עולה קשת רגשות כה מגוונת – ארוטיקה, אלימות, קיפוח, רמיסה, תמימות, חרדה, קנאה. זהו סיפור קטן המכיל כה הרבה, אודות יחסי אשה ואשה, גבר ואשה, על הגינגל החברתי שבתוכו כולנו נמצאים. טכניקת הכתיבה של הסיפור הזה ודומיו היא הרבה יותר פשוטה, קולחת, ניתן לומר אפילו "תמימה". לא מוחש כאן שום מאמץ מלאכותי של סופרת היושבת ומזיעה ליד שולחן הכתיבה שלה ומתאמצת לרקוח עבור

קוראיה סיפור מרשים במקוריותו. לסופרת אין נוכחות בוטה. ואילו לסיפור יש חיים משלו.

האם מקרי הדבר שדווקא אותם סיפורים המתארים אנשים בכפר נידח, במחנה צבאי, הנם חיים, לאנשים המשורטטים בהם יש חיות ואותנטיות, ניתן כמעט לחוש ולהריח אותם, ואילו הסיפורים המתרחשים בעולם הבהמה, בעיר האורות, הנם מעשה הטלאה קריר, יותר בכחינת תרגיל?

כאמור, כיוון שתאריכי כתיבת הסיפורים אינם כתובים לידם, קשה לדעת מהו כיוון ההתפתחות של שולמית גינגולד-גלבוע כסופרת. ברור שקיימת התלבטות בין סגנונות ואופני ביטוי, ברור גם שקיימת יכולת תיאורית-סיפורית, קיימת ארוטיקה של כתיבה, אך דומה שהמאמץ למצוא אופני ביטוי ייחודיים ביותר מכשיל אותה.

הבעיה הנצחית של היוצר נעוצה בפחד מן הבאנאליות, הפחד מחוסר החידוש, מן החזרה על כל מה שכבר נכתב. החיפוש אחר אופני ביטוי אישיים, ייחודיים, מקוריים, נע תמיד בין אופנות קיצוניות לבין ההשלמה עם העובדה שסיפור ישאר תמיד סיפור, ואם קיימת באדם רעננות של הסתכלות וייחודיות של אישיות, הרי גם אם יכתוב בצורה הפשוטה והישירה ביותר – עדיין ייכתב סיפור רענן המדבר אל הלב וראוי לקריאה. ■

ורדה רזיאל-ויזלטי

פנים לכאן ולכאן

אותם פנים; ערך ותירגם משה דור; הוצ' עקד; 1981; 47 עמ'.

אנתולוגיה זו מאגדת בתוכה חמישה-עשר משוררים אנגליים ממוצא יהודי הפועלים היום באנגליה. בכתיבתם ניכרת זיקה אל "הגורל היהודי" ואל המורשת היהודית. עיון בשמות השירים מראה זאת ברורות. "הסיביליה העברית", "שפת אלוהים", "היהודים גועים", "איציק מאנגר בגן עדן", משוררים יהודים היושבים בנכר ועוסקים בנושאים בעלי הקשר יהודי מעוררים דילמה: כיצד יכולים משוררים הגרים מתוך בחירה באנגליה ולא בישראל לעסוק בהויה היהודית בצורה אמינה? רבים מן המשתתפים בקובץ עוסקים בשיריהם בשואה, דבר שאך מחדד את השאלה. שירו של עמנואל ליטווינוף הפותח את הקובץ מפנה טענה אל ט.ס. אליוט על שהחריש בשעה "שנתחי בשרנו צפים עם הגללים במי הויסלה". הפניה בשיר זה היא למעשה אל התרבות האנגלית שגם כותב השיר נמנה עליה. כואבת למשורר ההתעלמות של אליוט כמיצג תרבות נאורה. "אבל עינך היא טלסקופ/ התר אחר מעגלות הכוכבים/ למא טוב-טוב ואת הרוע המוחלט... בעוד שעמנואל ליטווינוף מרחיק את תביעת התגובה אל התרבות האנגלית עוסק המשורר דני אבסי בשאלת השואה בדרך שהיא הרבה יותר אמינה בעיני.

בשיר "בילוי לילי" (עמ' 12) הוא מספר על צפייה בסרט פולני המכיל מראות מאימי השואה. "תמונות כמעט אמיתיות של אושוויץ/ תועבת אנושה מצולמת מקרוב/ את הצחנה אכן יכולנו לדמיין./ מתרעמים על כי שחכנו שגדר התילו/ אינה אלא אבזר בימה שלא יוכל/ לשרוט שום עין/".

והנה יוצרות שורות נקיים מפאתוס ותביעה תמונה צלולה של חויה טראומטית. בסוף אותו השיר מגיעים המשורר ורעייתו הביתה ואז נחשפת למעשה תמונת המצב האמיתית זו שאין להסוותה.

"שם, כשהיית שבנו, חתנינו במוסך/ את המכונית./ שאלנו את העוזרת מגרמניה/ אם מישוהו טילפן או בא/ וכמוכן אם הילדים התעוררו./ רגועים במדרגות עלינו יחד./ יחד התפשטנו ועירומים יחד/ בחושך, במיטת הנישואים, אהבנו".

זכרון האימה שקרנה מן הצלוליד לא החזיקה מעמד ולוא עד הבית. שיגרת החיים החדשה משכיחה גם נוראות אלה. השלוח חוזרת מהר מאד לקנן בלבבות. אבסי אינו מנסה ליפות הוא יודע שהזיכרון שלו הוא קצר טוח עד להכעיס.

שיר מעניין אחר הוא השיר נסיעה לחור"ל (עמ' 38). זהו שירו של המתרגם והמשורר א.ס. גיקובס. "מסמכים, בדיקות, מחסומים, בכל מקום אני חוצה אותם/ בלא קושי כמדומה./ מאום אינו חורק, מאום אינו חורג./ תעודתי את דעת הרשות תנחנה./ אכן, מן ההכרח שהדבר יצין איוו גולת כותרת של השג, כלומר/ מבחינה יהודית." האירוניה הדקה הנקוטה פה מקנה חוזק לתמונה היומיומית בעולם מודרני, של איש חוצה גבולות בין ארץ לארץ. אך יהודי העובר בדיקות כאלה פועל אצלו עדיין הזיכרון משם. מן הזמנים שהמלה יהודי המופיעה בדרכונו, די היה בה ככדי לעכב את המעבר מארץ לארץ ואף להמית את נושא התעודה. כעקרון נראית לי דרכם השירית של גיקובס ואבסי. בקובץ זה המשופע איזכורי שואה ואיזכורים בעלי גוון יהודי ברור, מצליחים משוררים אלה בכתיבה מאופקת וכנה ליצור תחושת הזדהות אצל הקורא. אין בכתיבתם סנטימנטליות ולא מיסטיקה כשם שיש לדעתי בשירה של רות פיינליט "הסיביליה העברית (עמ' 27).

"אני אשר בישרתי את חמת אלוה הבורעת/ המנבאת חידות עליון/ ונצבים על סף מיתה./ האורקל של אלוהים עודני." ובכן ניתנים בשיר הזה קורטוב מיסטיקה רומית וקורטוב מוטיב יהודי ויחד מטשטש השיר ואינך חש את אותה ההזדהות שחשת אצל אבסי וגיקובס.

בחרתי להביא דוגמאות מעטות המיצגות לדעתי את הלך הכתיבה בקובץ שלפנינו. במקרה אחד שירה שקולה אירונית משהו המטיבה להתכונן בעצמה. ולמולה שירה התופסת את הנקודה היהודית במיסטיקה לא ריאלית וגם תביעה ספרותית מצפונית שמפנה המשורר הפותח אל אליוט לא נעדרת.

אנתולוגיה זו מעלה שאלה יסודית תרבותית אותה חשוב להדגיש. אם אכן חרותה בליבותיהם של ט"ו המשוררים האלה ההויה היהודית מדוע הם ממשיכים לשבת באנגליה רחוק מארצם האמיתית ומפונסים למעשה את שירתם בתרבות ובהיסטוריה יהודית אשר יכולה להיות אף תרבותם היומיומית? קשה להתמודד עם נושאים כבירים כשואה וגורל בשעה שהכותב משתייך למעשה לתרבות אחרת וכותב בשפה אחר משאירה את שירתו באוצר השירה האנגלי. משה דור שתירגם ואף ערך את הקובץ, הביא לפנינו פנים שונים לאותם הפנים היהודיות, וכן תירגם את השירים האנגליים לעברית קולחת הנותנת את ההרגשה כי שירים אלה אכן נכתבו בעברית.

נתן זך אמר פעם כראיון רדיו כי "גם שפה היא מולדת", לפיכך בוורה מולדתם של משוררים אלה ושירת מוטיבים יהודיים בכתיבתם לא עזרה בטישטוש שייכותה של שירתם לתרבות אחרת. ■

אלון אלטרס

מאחורי ההריסות

שירים 1961-1981

יעקב בסר

מופיע בימים אלה בהוצאת "ספרית פועלים";